

együttmozgásának vizsgálatával a változókat kevesebb faktorra redukálja. Ha két változó együtt mozog, ez arra utal, hogy azonos tényező hat mindkettőre, ezért egy faktorrá alakíthatók. Jelen esetben a változók a mediterrán régió éves reálbérsorai.

A PCA-t az adathalmazok mögöttes komponenseinek azonosítására használják. Jelen esetben az első komponens Milánó és Firenze varianciáját sorolja egy csoportba, ami nem meglepő, hiszen egy nyelvet beszéltek, földrajzilag egymáshoz közel helyezkedtek el, és Itália egyesülése után a politikai akadályok is megszűntek a migráció előtt. Megállapíthatjuk tehát, hogy az észak-mediterrán térségben létezett integrált munkaerőpiac. A második komponens alapján egy csoportba sorolhatók a Földközi-tenger déli és keleti térségei: Egyiptom, Törökország, Szerbia és Málta. Ezek a helyszínek is közel vannak egymáshoz, és jelentős kereskedelmi és migrációs kapcsolat volt közöttük. Ez a komponens azt igazolja, hogy dél-keleten is létezett integrált munkaerőpiac. (Egyiptom és Málta között az is elősegítette a munkaerő-áramlást, hogy akkoriban még mindkettő brit gyarmat volt.) A PCA alapján kijelenthető, hogy az integrációban a földrajzi elhelyezkedés játszotta a legnagyobb szerepet: a reálbér-variancia hasonlósága az egymáshoz közelebb eső területeken volt a legnagyobb. A PCA eredményei tehát azt sugallják, hogy három nagyobb munkaerőpiac létezett a Mediterráneumban a vizsgált időszakban: egy északi, egy dél-keleti és egy nyugati. Ha tehát a munkaerőpiac integrációját valóban a migráció segíti elő, a PCA szerint a távolság volt a legnagyobb akadály.

A Boyer-Hatton-féle modell segítségével arra is választ kapunk, hogy a fragmentált mediterrán piaci integráció vajon különböző gazdasági sokkhatásoknak vagy a migráció hiányának tudható-e be. Egyrészt ez a modell is megerősítette, hogy Milánó és Firenze vonatkozásában létezett bérkonvergencia a munkaerő két város közötti vándorlásának köszönhetően. Érdekes módon Egyiptom, Málta és Szerbia nem mutat statisztikailag jelentős konvergenciát, pedig tudjuk, hogy sok máltai munkás dolgozott Egyiptomban a Szezei-csatorna építésének idején. Lehetséges, hogy ez a viszonylag rövid időszak nem volt elég ahhoz, hogy jelentősebb hatást gyakoroljon a bérkonvergenciára. Szerbia leginkább Máltával és Törökországgal integrálódott, főleg a földrajzi közelség

okán. Bár a szerző csupán kiindulási pontnak tartja cikkét az integráció intézményi és földrajzi okainak elmélyültebb kutatásához, az biztosan kijelenthető, hogy a Földközi-tenger térségében is beszélhetünk bizonyos mértékben integrálódott munkaerőpiacokról.

Pethő-Szirmai Judit

Interetnikus kapcsolatok Prágában a két világháború között

Koeltzsch, Ines: Geteilte Kulturen. Eine Geschichte der tschechisch-jüdisch-deutschen Beziehungen in Prag (1918–1938), Oldelbourg Verlag, 2012., 432 p.

Ines Koeltzsch a két világháború közötti Prágáról szóló monográfiája három évvel megjelenése után is kevésbé ismert a magyarországi olvasóközönség számára. Nem készült róla sem rövidebb ismertetés, sem kritika, ami ugyanakkor nem meglepő, hiszen az egykori Osztrák–Magyar Monarchia utódállamairól, ezen belül is a Csehszlovákiáról szóló nem angol nyelvű munkák rendre elkerülik a magyarországi történészek nagy részének figyelmét.

Tripolisz, három vagy két nemzet városa, csehek, németek és zsidók metropolisza: ilyen és ehhez hasonló megnevezések uralták a Prágáról szóló visszaemlékezéseket, irodalmi műveket, valamint a városról szóló történeti és irodalomtudományi diskurzusokat a 19. század végétől a 20. század közepéig. A három nemzet városát bemutató narratíva elsősorban a zsidó perspektívát jelenítette meg és gyakran még ma is felbukkan, például a prágai születésű író, Vilém Flusser írásaiban.¹ A korabeli cseh és német Prága-elbeszélések szerint pedig a város két egymással szemben álló társadalomra esett szét. Koeltzsch könyvében arra volt kíváncsi, hogy mennyiben tükrözte a valóságot ez a két-, illetve háromosztatú Prága-kép a két világháború közötti időszakban.

¹ Lásd például Vilém Flusser: *Bodenlos. Eine philosophische Autobiographie*. Bensheim: Bollmann, 1992.

A szerző igyekszik meghaladni azt a mára már elavult és kissé nosztalgikus megközelítést, amely a nemzetiségek szimbiózisaként, az egyes etnikai csoportok békés együttéléseként írja le egy multietnikus közép-európai város 19. és 20. századi társadalomtörténetét. A mai cseh főváros egykori heterogén valóságát azonban nem is az egymás ellenében fejlődő párhuzamos nemzetépítések összeütközéseként szemléli, hanem Anna Veronika Wendland által inspirálva integrált várostörténet írására (integrierten Stadtgeschichte) tesz kísérletet. Ezáltal kutatásának tárgya nem elsősorban maga a város mint egész, hanem a címben megjelölt három etnikai csoport egymásba fonódó kapcsolatai, egymáshoz való viszonya a városban.

A történész abból a feltételezésből indult ki, hogy a nemzetek, nemzeti kisebbségek, etnikai csoportok olyan elképzelt közösségek, melyeket az ember hoz létre, s amelyek megkonstruálása során magába olvasztja az adott csoport korábban is meglévő közösségi szolidaritását, kulturális adottságait és történelmi emlékezetét. A legújabb városzociológiai és várostörténeti szakirodalom mellett Koeltzsch ezért nem meglepő módon olyan, ma már szinte klasszikusnak számító szerzők értelmezéseit is felhasználta munkája megírásához, mint Benedict Anderson nemzet-felfogását az *elképzelt közösségekről* és Jonathan Y. Okamura *situational ethnicity* elméletét.

A módszertani és elméleti alapokról értekező bevezetőt követően Koeltzsch önálló fejezetben vizsgálja a két világháború közötti csehszlovák népszámlálási adatokat, illetve arra is kitér, hogy a korabeli cseh és német nyelvű, zsidó és nem zsidó szakértők miként értelmezték ezeket az eredményeket. Az 1930-ban mintegy 830 ezer fő csehszlovák állampolgársággal rendelkező prágai lakos több mint 93%-a vallotta magát csehszlovák nemzetiségűnek, 5% volt a németek és 0,8% a zsidó nemzetiségűek aránya,² tehát a csehszlovák főváros lakosságát a statisztikák szerint kevésbé jellemezte etnikai és vallási heterogenitás. A fejezet egyik legnagyobb érdeme, hogy Koeltzsch a népszámlálásokat nem megkérdőjelezhetetlen adathalmazokként, hanem a csehszlovák nemzetépítés

egyik fontos eszközeként kezeli. A szerző ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy az 1921-ben bevezetett zsidó nemzetiség, amely a térségben az egyetlen nem nyelvhez kötött nemzetiségi kategória lett, nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a zsidókat a német és cseh diskurzusokban nemzeti közömbösséggel vagy éppen opportunistussal vádolják. Mindeközben az új nemzetiség a zsidóság számára a nemzeti konfliktusok és elvárások kereszttüzeiben egyfajta neutrális stratégiát jelentett. Ugyanez a gondolat Rebekah Klein-Pejšová szlovákiai zsidóságról szóló, 2015-ben megjelent kötetében is visszaköszön.³ Koeltzsch a zsidók nyelvhasználatának és iskolaválasztási stratégiáinak elemzésén keresztül emellett azt is megállapítja, hogy az elméleti bevezetőben tárgyalt *situational ethnicity* Prágában leginkább a zsidóságot jellemezte.

A monográfia harmadik esettanulmánya, mely a *Szimbolikus határvonalak, Cseh–zsidó–német interakciók a várospolitikában* címet viseli, szintén a nemzeti homogenizáció kérdésének korabeli diskurzusokban való megjelenésével foglalkozik. A vizsgálat tárgya ezúttal maga a prágai városi képviselő-testület és az ott zajló politikai csatározások. A prágai cseh többségű városvezető elit folyamatos ellentmondásokba ütközött munkája során. A cseh nemzetépítő politika kettőssége elsősorban a Prága polgármesteri székét hosszú időn át betöltő Karel Baxa személyében testesült meg, aki ismert volt antiszemita hozzáállásáról, de aki ennek ellenére képes volt együttműködni a zsidó, ezen belül a cionista erőkkal. A cseh elit célja az volt, hogy Prága kisebbségeit minden lehetséges eszközzel marginalizálja, s Prágának ezzel megkérdőjelezhetetlenül szláv arculatot alakítson ki. A fővárosnak ugyanakkor nemcsak a „csehszlovák” nemzet szimbolikus központjának szerepét kellett betöltenie, hanem nyitottnak kellett maradnia Európa felé, modernitást és a toleranciát sugározva magáról. Ez utóbbit pedig csak a kisebbségekkel való kényszeres együttműködés révén lehetett elérni. Az 1930-as évek közepétől persze itt is radikalizálódtak az antiszemita erők, melynek kapcsán a szerző kifejti, hogy nem ért egyet azzal a vélekedéssel miszerint a cseh antiszemitizmus a csehek és németek közti versengés

² Ines Koeltzsch: *Geteilte Kulturen. Eine Geschichte der tschechisch-jüdisch-deutschen Beziehungen in Prag (1918–1938)*. Oldelbourg Verlag: München, 2012., 356.

³ Rebekah Klein-Pejšová: *Mapping Jewish Identities in Interwar Slovakia*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2015., 144.

mellékterméke lett volna. A közélet vehemens antiszemita retorikája Prágában is radikalizálta a tömegeket, ezzel előkészítve a talajt az 1938 utáni események számára.

Ines Koeltzsch kötetének utolsó két fejezete a prágai nemzetiségek kulturális találkozási pontjait próbálja meg körüljárni. Itt is főként a zsidóság kerül a kutató vizsgálatának középpontjába. Prágai zsidó értelmiségiek egy csoportja arra törekedett, hogy hidat építsen a cseh és a német kultúra között, ezzel egyfajta köztes nemzet (middle nation) képviselőiként léptek fel. Koeltzsch a *Die Wahrheit*, a *Prager Presse* és a *Poistomnost* című prágai lapokat elemezte, s ezek alapján arra jutott, hogy ez a közvetítés nem volt átütő sikerű, mivel a zsidó értelmiség nem volt képes túllépni a domináns etno-nemzeti paradigmán.

A kötet utolsó fejezete a városi térhasználatot, s ezzel párhuzamosan a mindennapi etnicitást veszi górcső alá, mellyel a szerző kilép az elit-kutatás kereteiből és könyvében a prágai cseh, német és zsidó átlagember nemzeti identitásának, hovatartozás-tudata változásának megértésére is kísérletet tesz, betekintés nyújtva ezáltal a teljes prágai társadalom közösségi életébe.

Ines Koeltzsch munkája, melynek kutatása során nemcsak levéltári anyagokat, korabeli publicisztikai írásokat, statisztikákat, visszaemlékezéseket, de filmeket és képi forrásokat is felhasznált, összességében inspirálóan fog hatni a közép-európai várostörténeti kutatások egészére. Elsősorban az angolszász, német és cseh módszertani szakirodalmat felhasználó, a párhuzamos nemzetépítéseket egymáshoz való viszonyában vizsgáló, egyúttal élvezetes olvasmány mindazok számára, akik a 20. század eleji társadalomtörténettel és interetnikus kapcsolatokkal foglalkoznak.

Szeghy-Gayer Veronika

RESUME

János MÁRTON

Teacher Training in Transylvania from the Perspective of the Participants: Who, Why and How?

This paper analyses Transylvanian teacher training and their students' perception of the pedagogical profession, the quality of training and the institutes themselves. Furthermore it examines the candidates' professional and personal plans for the future. Participants of the survey are studying in the Hungarian language at the secondary and higher educational levels of the teacher training system of Romania. They will be qualified as elementary teachers and kindergarten teachers. The broader framework of the study is a comparative survey carried out for neighbouring countries of Hungary. In the case of Romania 1150 preservice teachers of 14 teacher training institutions were involved in the research during the 2014/15 academic year.

Tünde MORVAI

The New Generation of Hungarian Teachers in Slovakia

In Slovakia 336 preservice teachers were examined, who are studying in four Hungarian language teacher training institutions. Two of the institutions offer teacher training at the tertiary level, the other two on the secondary level. The aim of our research was to map out motivations of students for choosing Hungarian language teacher training programmes in Slovakia. Students choose their institutions because they are interested in the teaching profession, but the main attraction was the opportunity to learn in the Hungarian language. Future teachers of Hungarian minority schools are willing to teach in Hungarian schools, especially in Slovakia. However they also think that they would be able to work in the Slovak language as well.

Viktória FERENC

Individual and Institutional Factors in Subcarpathian Hungarian Teacher Training Programmes: Who will be Our Future Teachers?

Teachers' and their training institutions have a significant responsibility regarding the (good or bad) performance of the whole educational system. This paper analyses the perspective of the Hungarian educational system in Ukraine (Subcarpathia) regarding the characteristics of the future teachers and their training. Based on the data gathered by a fully comprehensive survey (200 students studying in the Hungarian language in primary and kindergarten teacher training programmes at three institutes) my aim was